

Navigating Mis- and
Disinformation at an Older Age

SANASTO

DIGI- JA MEDIALUKUTAIDOT

Nordplus

Vanhustyön keskusliitto
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

Kuinka tätä materiaalia käytetään

Tämä sanasto auttaa osallistujia ymmärtämään yleisiä termejä, jotka liittyvät virheelliseen tietoon (misinformaatio), tarkoituksellisen harhaanjohtavaan tietoon (disinformaatio), digilukutaitoon ja tekoälyyn. Jokainen termi sisältää lyhyen ja yksinkertaisen selityksen, joka sopii aikuisopiskelijoille.

Voit käyttää tätä sanastoa:

- ennen työpajaa tutustuaksesi keskeisiin termeihin
- keskustelujen tai tehtävien aikana tarkistaaksesi outoja sanoja
- tapaamisten jälkeen kerrataksesi ja vahvistaaksesi ymmärrystäsi
- itsenäisesti tai yhdessä ystävien, perheenjäsenten tai vertaisryhmien kanssa
- uutisia lukiessasi tai sosiaalista mediaa käyttäessäsi ymmärtääksesi paremmin verkkosisältöjä.

Jokaista termiä ei tarvitse opetella ulkoa. Sanaston on tarkoitus olla käytännön tukiväline, joka auttaa osallistujia toimimaan itsevarmemmin digitaalisen tiedon ja verkkoympäristöjen parissa.

Voit myös kannustaa osallistujia:

- korostamaan tai lisäämään uusia ja tärkeitä termejä
- keskustelemaan arkielämän esimerkeistä
- palaamaan sanaston pariin aina, kun he kohtaavat outoja käsitteitä verkossa.

Misinformaatio Virheellinen tai väärä tieto, jota jaetaan ilman tarkoitusta johtaa harhaan.

Disinformaatio Tahallisesti levitetty väärä tieto, jonka tarkoituksena on harhauttaa tai manipuloida.

Malinformaatio Totuuteen perustuva tieto, jota jaetaan vahingoittamistarkoituksessa, esimerkiksi yksityisten tietojen paljastaminen.

Medialukutaito Kyky ymmärtää, analysoida ja arvioida mediasisältöjä kriittisesti.

Digitaalinen lukutaito (digilukutaito) Taidot, joita tarvitaan tiedon etsimiseen, käyttämiseen ja ymmärtämiseen turvallisesti ja tehokkaasti verkossa.

Vahvistusharha / Vahvistusvinouma Taipumus uskoa tietoa, joka tukee omia ennakkokäsityksiä, vaikka tieto olisi virheellistä.

Deepfake Tekoälyn avulla luotu väärennetty video tai kuva, joka näyttää tai kuulostaa aidolta.

Faktantarkistus Tiedon tarkistaminen luotettavista lähteistä sen todenperäisyyden varmistamiseksi.

Botti Tietokoneohjelma, joka voi automaattisesti julkaista, jakaa tai kommentoida sisältöä. Käytetään usein joskus disinformaation levittämiseen.

Algoritmi Sääntöjoukko, jota esimerkiksi Facebook, Instagram, YouTube tai Netflix käyttää päättääkseen, mitä sisältöä käyttäjä näkee.

Kaikukammio Verkossa syntyvä tila, jossa ihminen näkee lähinnä omia mielipiteitään tukevia näkemyksiä. Esimerkiksi Facebookissa käyttäjät saattavat altistua enemmän omia poliittisia kantojaan myötäileville sisällöille, jolloin altistuminen eri näkökulmille tai mielipiteille vähentyy.

Klikkiotsikko Harhaanjohtava, tunteita herättävä tai shokeeraava otsikko tai kuva, jonka tarkoitus on saada ihmiset klikkaamaan.

Huijaus / Valhe (Scam) Tarkoituksellinen yritys huijata tai levittää perätöntä tietoa.

Kriittinen ajattelu Asioiden huolellinen pohtiminen ennen niiden uskomista tai jakamista.

Lähde Tiedon alkuperä, kuten uutismedia, asiantuntija tai yksittäinen henkilö.

Tekoäly (AI) Teknologia, jonka avulla koneet voivat suorittaa tehtäviä, jotka yleensä vaativat ihmisen ajattelua.

Luotettava lähde Lähde, joka tunnetaan täsmällisyydestä, puolueettomuudesta ja vastuullisuudesta.

Suodatuskupla Tilanne, jossa algoritmit näyttävät vain sellaista tietoa ja mielipiteitä, joista käyttäjä todennäköisesti pitää.

Trolli Henkilö, joka tarkoituksella julkaisee loukkaavaa tai provosoivaa sisältöä aiheuttaakseen riitaa.

Valeutinen Täysin keksitty uutinen, joka esitetään oikeana. Tarkoituksena johtaa harhaan.

Manipuloitu kuva tai video Kuva tai video, jota on muokattu antamaan väärä tai harhaanjohtava vaikutelma.

Meemi Hauska tai samaistuttava kuva, teksti tai video, jota jaetaan laajasti.

Satiiri / Parodia Huumoriksi tai kritiikiksi tehty sisältö, joka voidaan erehtyä luulemaan oikeaksi uutiseksi.

Vaikuttaja (influencer) Sosiaalisessa mediassa toimiva henkilö, jolla on paljon seuraajia ja vaikutusvaltaa.

Viraalisisältö Sisältö, joka leviää nopeasti verkossa, koska suuri määrä ihmisiä jakaa sitä eteenpäin.

Tietojenkalastelu (phishing) Huijaus, jossa yritetään saada henkilökohtaisia tietoja.

Kyberhygienia Turvalliset verkkotottumukset, kuten vahvat salasanat ja epäilyttävien linkkien välttäminen.

Suodatin (filter) Asetus tai työkalu, joka muuttaa sitä, mitä näet verkossa, esimerkiksi piilottamalla tiettyjä sanoja, aiheita tai käyttäjiä.

Disinformaatiokampanja Suunniteltu ja koordinoitu yritys levittää väärää tietoa.

Emotionaalinen manipulointi Tunteisiin vetoaminen harhaanjohtamistarkoituksessa.

Kaiku (echoing) Väärän tiedon toistaminen, koska monet muutkin tekevät niin, jolloin se alkaa tuntua todenmukaiselta.

Varjobänni Sensuurin muoto. Tilanne, jossa alusta rajoittaa huomaamatta käyttäjän sisällön näkyvyyttä ilman ilmoitusta. Käyttäjän luomaa sisältöä ei virallisesti kielletä (eli bännätä), vaan sivusto estää sen näkymisen muille käyttäjille joko osittain tai kokonaan.

Digitaalinen jalanjälki Verkkoon jäävä jälki toiminnastasi, kuten julkaisut ja kommentit.

Valekannatus (astroturfing) Maksettujen tai keksittyjen mielipiteiden hyödyntämistä viestinnässä. Astroturffauksessa mainostaja tai poliittinen ryhmä joko maksaa todellisille ihmisille suosiollisista lausunnoista tai luo keksittyjä henkilöllisyyksiä saadakseen positiivista näkyvyyttä mediassa.

Hashtag-aktivismi Hashtagien käyttö sosiaalisessa mediassa jonkin asian tukemiseksi, joskus myös disinformaation levittämiseen.

Konteksti Tiedon tausta ja tilanne. Kontekstin ymmärtäminen auttaa arvioimaan, onko tieto luotettavaa.

Vinouma Yksipuolinen näkökulma, joka vaikuttaa siihen, miten tietoa esitetään tai ymmärretään.

Mediavinouma Kun media suosii tiettyjä näkökulmia, puolueita tai ryhmiä ja muokkaa uutisointia sen mukaisesti.

Sponsoroitu sisältö Uutisen tai artikkelin näköinen sisältö, joka on maksettu mainostarkoituksessa.

Misinformaatioväsymys Uupumus, joka syntyy jatkuvasta altistumisesta väärälle tai ristiriitaiselle tiedolle.

Luotettava organisaatio Organisaatio, joka tunnetaan tarkkuudesta ja vastuullisuudesta, kuten yleisradioyhtiö tai yliopisto.

Propaganda Yksipuolinen tai tunteisiin vetoava tieto, jonka tarkoitus on edistää poliittista tai yhteiskunnallista päämäärää.

Synteettinen media Tekoälyn tuottama tai muokkaama sisältö, kuten deepfaket tai tekoälyäänet.

Generatiivinen tekoäly Tekoäly, joka pystyy luomaan uutta sisältöä, kuten tekstiä, kuvia tai musiikkia.

Prompti Teksti tai syöte, jonka käyttäjä antaa tekoälylle saadakseen vastauksen.

Käyttöehdot Säännöt, joihin käyttäjä sitoutuu digipalvelua käyttäessään.

Tietotulva Tiedon paljous, joka vaikeuttaa olennaisen ja luotettavan tiedon erottamista.

Puuttuuko jotain?

Digitaalinen media ja verkkoympäristöt muuttuvat nopeasti, ja uusia sanoja sekä käsitteitä ilmestyy jatkuvasti. Jos huomaat, että tästä sanastosta puuttuu jokin termi, esimerkki tai aihe, sinua kannustetaan lisäämään se tähän.

Voit myös kirjoittaa ylös:

- uusia verkkotrendejä tai teknologioita, joista kuulet
- outoja sanoja uutisista tai sosiaalisesta mediasta
- kysymyksiä, joista haluaisit keskustella myöhemmin
- esimerkkejä kohtaamistasi virheellisistä tiedoista tai huijauksista.

Tämän sanaston on tarkoitus kasvaa ja kehittyä yhdessä käyttäjiensä kanssa.